

Iwona Krysiak

Wpływ św. Atanazego na rozwój nauki o Matce Bożej

Salvatoris Mater 14/1/4, 243-254

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przygotowanie naukowego uzasadnienia dla mariologicznego dogmatu o Bożym macierzyństwie Maryi, zatwierdzonego na Soborze w Efezie w 431 r., dokonane zostało przez Ojców Kościoła już w IV w. Przełomową rolę spełnił św. Atanazy Wielki żyjący w latach 295-373, biskup Aleksandrii, doktor i ojciec Kościoła, święty Kościoła katolickiego oraz prawosławnego.

Jak zauważył Marek Starowieyski, *nauką o Bożym macierzyństwie Atanazy przygotował drogę Cyrylowi Aleksandryjskiemu oraz definicji Bożego macierzyństwa*¹. Uchwały Soboru Efezkiego są zatem konkluzją nauczania Ojców Kościoła w IV w., a w sposób szczególny nauczania św. Atanazego, jak wykazał to J. Królikowski². Papież Benedykt XVI stwierdził, że właśnie św. Atanazy jest jedną z najważniejszych postaci w tradycji chrześcijańskiej i filarem Kościoła, oraz że zarówno na Wschodzie, jak i Zachodzie uznano go za wzór prawowierności³. Już św. Pius V cenił homilie św. Atanazego tak wysoko, że ich fragmenty włączył do lekcji brewiarzowych.

Iwona Krysiak

Niezwykłość silnej wiary Atanazego i nieustraszonego dążenia do głoszenia Bożej prawdy stały się inspiracją dla próby przyjrzenia się mariologicznemu nauczaniu tego Świętego. Ze względu na obszerny materiał źródłowy i ilość opracowań teologicznych, niniejszy artykuł może stanowić tylko fragmentaryczny szkic dokonań Atanazego w zakresie teologicznego uzasadnienia podstaw wiary w Boże macierzyństwo Maryi.

Wpływ św. Atanazego na rozwój nauki o Matce Bożej

SALVATORIS MATER
14(2012) nr 1-4, 243-254

1. Słowo o św. Atanazym

Atanazy urodził się w 295 r. w Aleksandrii. W młodości przebywał on samotnie na pustyni egipskiej, gdzie spotkał swego mistrza św. Antoniego Pustelnika. Wyświęcony na diakona w 319 r. został sekretarzem św. biskupa Aleksandra i w jego imieniu napisał list do biskupów, w którym trafnie skrytykował błędy Ariusza. Zaproszony na Sobór Nicejski w 325 r.

¹ M. STAROWIEYSKI, *Mariologia św. Atanazego Wielkiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23(1976) z. 4, 109-132.

² J. KRÓLIKOWSKI, *Theotokos w teologii św. Atanazego. Przełom mariologiczny w IV wieku i jego znaczenie*, „Salvatoris Mater” 2(2000) nr 1, 56.

³ Por. BENEDYKT XVI, *Ojcowie Kościoła*, Poznań 2008, 73.

zajaśniał niezwykle wymową i wiedzą teologiczną tak dalece, że przyczynił się w znacznej mierze do potępienia Ariusza przez ojców Soboru. Po śmierci Aleksandra został biskupem Aleksandrii w 328 r.

Cesarz Konstantyn sprzyjał Ariuszowi, a przeciwnicy Atanazego oskarżyli go, że objął stolicę biskupią, nie mając wieku kanonicznego i że popiera przeciwników politycznych cesarza. Atanazy osobiście przed cesarzem zbił wszystkie zarzuty, czym zyskał uznanie cesarza w 332 r. Wkrótce przeciwnicy oskarżyli Atanazego, że sprowokował zamordowanie ariańskiego biskupa Arseniusza. Na synodzie w Cezarei Palestyńskiej została wykazana niewinność Atanazego i cesarz Konstantyn wysłał do niego list pochwalny. Gdy w 335 r. Ariusz zebrał sześćdziesięciu biskupów na synodzie w Tyrze, Atanazy omal nie został tam zabity i ratował się ucieczką. Cesarz skazał Atanazego na banicję do Trewiru i nie pomogły listy św. Antoniego Pustelnika w jego obronie. Dopiero śmierć cesarza w 337 r. uwolniła obrońcę Kościoła.

Wrogowie znów oskarżyli Atanazego przed papieżem Juliuszem I, że nieprawnie objął stolicę biskupią. Atanazy wykazał swą niewinność na synodzie w Aleksandrii. Przeciwnicy z poparciem cesarza ariańskiego Konstansa I wymogli jego usunięcie na rzecz ariańskiego biskupa Grzegorza. Atanazy ponownie ratował się ucieczką w 338 r. Na synodzie w Rzymie wobec Juliusza I znowu wykazano jego niewinność, a papież zarządził w 340 r., aby namiestnik Egiptu przyjął Atanazego z honorami. Święty Grzegorz z Nazjanzu podał, że wracającego biskupa Atanazego witały takie tłumy, iż przypominało to wylew Nilu. Czterdziestu biskupów Egiptu złożyło mu homagium w 346 r.

Gdy cesarz Konstancjusz II stanął po stronie arian, synody w Arles i w Mediolanie potępiły Atanazego i uchwały Soboru Nicejskiego I. Atanazy usunięty siłą, przez 6 lat ukrywał się wśród znajomych i mnichów na pustyni. Tam napisał dwie apologie: w obronie Kościoła przeciw arianom i w obronie własnej oraz *Historię arian*. Dopiero Julian Apostata, nowy cesarz, wydał dekret o uwolnieniu wszystkich biskupów i Atanazy powrócił na swą stolicę. Gdy cesarz zaczął sprzyjać poganom, a prześladował chrześcijan, nakazał usunięcie Atanazego ze stolicy biskupiej i z Egiptu, a ten kolejny raz ratował się ucieczką. Apostata przegrał wojnę z Persami i zginął, a nowy cesarz Jan oddany był prawowiernemu chrześcijaństwu. Atanazy po raz czwarty wrócił do Aleksandrii, lecz po roku cesarz Jan zmarł i piąty raz Atanazy dekretem cesarskim został skazany na banicję. Tym razem lud tak stanowczo bronił swego pasterza, że zmusił cesarza do odwołania wyroku. Cztery lata później w 373 r. Atanazy zmarł.

Święty Bazyli nazwał Atanazego jedynym obrońcą Kościoła przed szalejącym arianizmem. Aż pięć razy Atanazy był zmuszony opuścić swą diecezję, 17 lat spędził na wygnaniu i wiele wycierpiał dla wiary⁴. Na Soborze Konstantynopolińskim II w 553 r. zaliczono św. Atanazego do Doktorów Kościoła. We wszystkich obrządkach obchodzi się jego doroczne święto, chociaż w różnych dniach. Atanazy pozostawił po sobie liczne traktaty, listy i mniejsze dzieła, jak *Przeciwko poganom* i *O wcieleniu Słowa*, a w *Żywocie św. Antoniego* dał podstawy pod koncepcję życia zakonnego⁵.

Liturgiczne wspomnienie św. Atanazego przypada 2 maja. W kolekcie Mszy św. prosimy Wszechmogącego Boga, który wybrał św. Atanazego na obrońcę wiary w Bóstwo Chrystusa, abyśmy dzięki jego nauce i opiece coraz lepiej poznawali Chrystusa i goręcej miłowali. W modlitwie nad darami zanosimy prośbę, abyśmy zachowali nienaruszoną wiarę, a przez świadectwo złożone Ewangelii osiągnęli zbawienie. Po Komunii modlimy się, aby Bóg udzielał zawsze życia i siły naszemu Kościołowi, który w łączności ze św. Atanazym wyznaje wiarę w prawdziwe Bóstwo Pana Jezusa⁶.

2. Stopniowy rozwój kultu Maryi

W pierwszych wiekach chrześcijaństwa naczelnym zadaniem Kościoła było głoszenie Chrystusa, dlatego też wypowiedzi o Maryi z tego okresu znajdziemy głównie w tekstach dotyczących Syna Bożego. Podstawową zasadą mariologii patrystycznej było przedstawienie Maryi zawsze w kontekście Objawienia i całego dzieła Jezusa Chrystusa. Potwierdzeniem słuszności chrystologicznego aspektu mariologii patrystycznej jest fakt, że najważniejszy dla mariologii Sobór Efeski w 431 r. był soborem typowo chrystologicznym.

Mariologia patrystyczna opierała się na rozważaniu i głębszym wyjaśnianiu Pisma Świętego oraz koncentrowała się na komentowaniu maryjnych tekstów biblijnych i powiązań między nimi. W ten sposób powstał w II w. paralelizm Ewa-Maryja jako główna zasada mariologii i pobożności maryjnej. Zrodziła się ona przez refleksję nad tekstem św. Pawła o nowym Adamie i ukazała rolę Maryi w Bożym planie zbawienia. Odtąd Maryja została nazwana „nową Ewą”. To porównanie

⁴ TAMŻE, 76.

⁵ Por. *Święty Atanazy Wielki*, www.brewiarz.pl

⁶ *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, wyd. 2, Poznań 2010, 53*.

jako pierwszy wprowadził św. Justyn Męczennik, a później rozwinął je św. Ireneusz: *Maryja Dziewica przez posłuszeństwo stała się dla siebie i dla całego świata przyczyną zbawienia*. Również św. Atanazy potwierdził tę zasadę głębokim aforyzmem: *Eva est mater mortuorum, Maria est Mater viventium*⁷.

Na przełomie II/III w. powstał apokryf *Narodzenie Maryi*, głoszący świętość, dziewictwo i macierzyństwo Maryi. Ojcowie opierali swą naukę o Maryi na dwóch prawdach z Ewangelii: o Bożym macierzyństwie oraz dziewictwie Maryi, głoszonych przez św. Ignacego Antiocheńskiego⁸. Matka Jezusa występuje w Nowym Testamencie w kilku epizodach i raz po imieniu wspomniana jest w Dziejach Apostolskich, jednak znacznie częściej wspominana jest domyślnie, m.in. w Liście do Galatów i w Apokalipsie. Wymowa tych tekstów jednoznacznie wskazuje na Dziewicę Maryję, która świadomie i dobrowolnie przyjęła Boże macierzyństwo. Owocem wiary, że Maryja otrzymała przepowiedzianą przez Proroków Starego Testamentu jedyną w dziejach zbawienia rolę Matki-Dziewicy⁹, stała się w pobożności ludowej znana od III w. modlitwa: „Do Twego miłosierdzia uciekamy się Bogarodzico – *Theotoke*”¹⁰.

Ojcowie natrafili jednak na poważną trudność w szerzeniu nauki o Matce Bożej w swoich czasach ze względu na pogański politeizm i kult matek bogiń. Szczególnie Orygenes zwalczał porównywanie Maryi z tymi boginiami. Ten lęk ówczesnych pisarzy uwidocznił się w ostrożności stosowanej terminologii, stąd Ojcowie pierwszych wieków w stosunku do Maryi unikali łączenia słów *Matka (meter)* i *Bóg (Theos)*, na korzyść określenia „rodząca Boga” – *Theotokos*¹¹. Określenie *Theotokos* rozpowszechniło się w epoce patrystycznej dzięki teologom tamtych czasów, a znacznie później, gdy minęło niebezpieczeństwo politeizmu, używano również pojęcia *Theometer*¹². Rozwijało się także nabożeństwo związane z obrazami i ikonami Matki Bożej, wsparte teologicznymi wyjaśnieniami Ojców Kościoła. Później także Atanazy uzasadniał teologicz-

⁷ Por. J. KRÓLIKOWSKI, *Theotokos w teologii św. Atanazego...*; LG 56, 61; KKK 488.

⁸ Por. M. STAROWIEYSKI, *Maryja w Kościele starożytnym*, w: *Matka Jezusa wśród pielgrzymującego Kościoła*, red. J. GAJEK, K. PEK, Warszawa 1993, 82.

⁹ *To sprawiło, że błogosławić Ją będą wszystkie pokolenia. W niezliczonych więc tekstach teologicznych powiedziano bardzo wiele; wartości bowiem teologii nie mierzy się liczbą wierszy*. TAMŻE.

¹⁰ Ciąg dalszy tekstu brzmiał: *Naszych błagań nie odrzucaj w potrzebach naszych, ale od niebezpieczeństw wybaw nas. Ty jedyna czysta, jedyna błogosławiona*. TAMŻE.

¹¹ Termin *Theotokos* pochodził prawdopodobnie od Orygenesusa. TAMŻE.

¹² Por. TAMŻE.

nie płynące stąd dobro, gdyż obrazy Maryi przedstawiają czczoną osobę, a cześć wiernych w ten sposób przybliżyła ich do Niej, gdyż obrazy te wzmagają pobożność, uszlachetniają uczucia i pobudzają do naśladowania Jej cnót.

3. Wystąpienie diakona Atanazego

Od 318 r. kapłan aleksandryjski Ariusz zaczął szerzyć błędną naukę, że Chrystus nie jest prawdziwym Bogiem, lecz człowiekiem stworzonym przez Boga, a dzięki swoim zaletom został jedynie podniesiony do godności Boskiej. Teoria Ariusza rozbijała Kościół przez długi czas na dwa zwalczające się fronty. W tych trudnych czasach chrześcijaństwa Pan Bóg powołał na biskupa i Ojca Kościoła, św. Atanazego Wielkiego.

W młodości Atanazy przebywał na pustyni egipskiej jako uczeń św. Antoniego Pustelnika, jego duchowego mistrza. Za rządów św. Aleksandra w 319 r. Atanazy został wyświęcony na diakona i ustanowiony sekretarzem biskupa. Jako autor listu św. Aleksandra do biskupów, krytykującego błędy Ariusza, wkrótce został zaproszony na Sobór Nicejski w 325 r. Biskup aleksandryjski umożliwił mu udział w soborze, gdyż cenił nadzwyczajne zdolności Atanazego.

Na sobór przybyło około 250 biskupów, a wśród zgromadzonych niespodziewanie wyróżnił się diakon Atanazy, który z determinacją bronił Boskiej godności Jezusa Chrystusa. Był on najbardziej nieustępliwym i zaciętym przeciwnikiem Ariusza. Jego częste i błyskotliwe przemówienia wywarły znaczny wpływ na uczestników soboru. Dzięki temu św. Atanazy przyczynił się w głównej mierze do przewyciężenia błędnej nauki Ariusza przez Ojców soboru. Wówczas błędy Ariusza zostały oficjalnie potępione, a wkrótce po św. Aleksandrze na stolicę biskupią w Aleksandrii został wybrany św. Atanazy. Odtąd walka z arianizmem stała się zadaniem jego życia¹³.

4. Obrona Bóstwa i człowieczeństwa Chrystusa

Najważniejszym zagadnieniem doktrynalnym pasjonującym św. Atanazego było uzasadnianie, że Jezus Chrystus był w pełni Bogiem i dlatego mógł pośredniczyć między Bogiem Ojcem a ludzkością.

¹³ Por. *Święty Atanazy Wielki, biskup i doktor Kościoła*, www.brewiarz.pl

W swej pracy teologicznej oparł się on na Piśmie Świętym, które uznał za wystarczającą podstawę do obrony prawdy. Podkreślał, że poprawna interpretacja Pisma Świętego jest możliwa tylko w perspektywie wiary i przy zachowaniu zmysłu kościelnego.

Refleksje mariologiczne związane z narodzeniem Chrystusa z Maryi Atanazy połączył z rozważaniem o wzajemnej wymianie przymiotów w Osobie Wcielonego Słowa Bożego¹⁴, co wynikało z jedności Bóstwa i człowieczeństwa. Wiadomo, że Syn Boży nie jako Bóg umarł na krzyżu, a Syn Maryi nie jako człowiek stworzył świat; jednak przymioty przysługujące jednej naturze Jezusa Chrystusa mogą być przypisywane Mu nawet wtedy, gdy mówi się o Nim w odniesieniu do drugiej natury, przykładowo: „Syn Boży umarł na krzyżu” albo „Syn Maryi stworzył świat”¹⁵.

Atanazy dla odrzucenia nauki Ariusza oraz obrony wiary w Bóstwo Jezusa Chrystusa dowiódł, że Słowo Boże – Chrystus wypełnił dzieło Odkupienia ludzkości przez mękę i śmierć, które dotyczyły Jego ludzkiej natury. Tu cały sens dogmatu tkwi w ustanowieniu przez Atanazego terminu *homoousios*¹⁶, którego użyli Ojcowie Soboru Nicejskiego w 325 roku w tekście wyznania wiary na oznaczenie „współistotności” Syna z Ojcem¹⁷. Na tym określeniu Atanazy oparł swoją długą przemowę podczas Soboru, którą obronił czystość wiary w Jezusa Chrystusa. *Ojców nicejskich* – pisał później Atanazy – *należy szanować, a ci, którzy nie przyjmują Symbolu, powinni być nazywani różnie, ale nie chrześcijanami.*

W ramach sporu z arianami Atanazy głosił Słowo Boże, które wcieliło się dla naszego ubóstwienia. Tłumaczył, że Jezus Chrystus tylko jako Bóg mógł stać się Pośrednikiem zbawienia, a po spełnieniu swej misji powrócił do Ojca. Słusznie mówił św. Atanazy: *Potrzebujemy Odkupiciela, który byłby z istoty swojej Panem naszym, abyśmy przez odkupienie nie stali się powtórnie niewolnikami jakiego bałwana.* Tłumaczył również, że przebóstwienie ludzi możliwe jest tylko dlatego, że Słowo jest Stwórcą, a nie stworzeniem. A przebóstwienie polega na tym, że ludzie pozostają nadal stworzeniami, ale mieszka w nich Stwórca. Właśnie w świętych Pańskich czczony jest Jezus Chrystus pośredniczący między Bogiem a ludzkością.

¹⁴ *Communicatio idiomatum*, por. G. O'COLLINS, *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych*, Kraków 2002.

¹⁵ *Ten sposób przypisywania przymiotów wymaga jednak pewnych rozróżnień, żeby nie dopuścić do pomieszania dwóch natur.* Por. TAMŻE.

¹⁶ Por. H. PAPROCKI, *Ludzkie dzieje Boskiej istoty*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TE/znak_2010_cred03.html#1

¹⁷ Por. BF 30.

5. Matka Boga prawdziwego

Przytoczone wyżej stwierdzenia św. Atanazego stały się dla niego podstawą, na której zbudował ortodoksyjną naukę o Maryi. Przez wykazanie prawdziwego człowieczeństwa Chrystusa, udowadniał Jej macierzyństwo cielesne, a poprzez Jej dziewicze poczęcie dowiódł Bóstwa Jezusa¹⁸. W odróżnieniu od wcześniejszych Ojców Kościoła rozwijających mariologię ściśle biblijną, późniejszy biskup Aleksandrii nadał nowy, dogmatyczny charakter maryjnej refleksji teologicznej. Tradycyjną wiarę wyraził nowym językiem, z zachowaniem nienaruszonego depozytu wiary. Z pobożności ludowej zaczerpnął tytuł *Theotokos* i nadał mu wymiar dogmatyczny poprzez kontekst prawdziwego Bóstwa i człowieczeństwa Jezusa Chrystusa¹⁹. *Theotokos* – najważniejszy tytuł wypracowany na określenie Maryi – oznacza nie tylko Matkę Boga (gr. Θεοτόκος), ale w szerszym znaczeniu jest imieniem Tej, która zrodziła Tego, który jest Bogiem²⁰.

Biskup z Aleksandrii powołuje się na dwa określenia Zbawiciela, który *od wieków był Bogiem i jest Synem*, oraz który *przyjmując ciało z Dziewicy Maryi Theotokos, dla nas stał się człowiekiem*²¹. Fakt włączenia tytułu *Theotokos* przez Atanazego do najważniejszych dwóch stwierdzeń ukazujących perspektywę wiary, oznacza u tego Ojca Kościoła przyjęcie Maryi jako Bożej Rodzicielki za kryterium ortodoksji. Później doskonale podkreślił znaczenie tej prawdy św. Grzegorz z Nazjanzu: *Kto nie wierzy, że Maryja jest Bożą Rodzicielką, jest poza Boskością*²².

Nazywanie Dziewicy Maryi *Theotokos* przez Atanazego wynika z jego przekonania, że spełniła Ona bardzo ważną misję w ekonomii zbawienia, gdyż wybrana i powołana została, aby z Niej Słowo Odwieczne wzięło swe rzeczywiste człowieczeństwo. Atanazy wskazuje dobitnie, że podstawę tytułu *Theotokos* stanowi fakt zrodzenia przez Nią Wcielonego Słowa, Boga-Człowieka. Ojciec Kościoła wspiera to stwierdzeniem: *Pan zrodzony z Maryi, Syn Boży z natury i istoty pochodzi względem ciała z nasienia Dawida, a swoje ciało wziął ze świętej Maryi*²³.

¹⁸ Por. F. COURTH, *Mariologia (Podręcznik teologii dogmatycznej)*, Poznań 2005, 67.

¹⁹ Por. J. KRÓLIKOWSKI, *Theotokos w teologii św. Atanazego...*, 69.

²⁰ Por. TAMŻE, 57.

²¹ *Pojęcie Theotokos pojawia się u Atanazego niespodziewanie w trzeciej mowie przeciw arianom, gdzie stwierdza, że perspektywę i charakter Pisma Świętego stanowią dwie wypowiedzi o Zbawicielu*, które zostały przytoczone wyżej. Por. TAMŻE, 60.

²² TAMŻE, 61.

²³ Por. TAMŻE, 62.

Dla wyrazistszego ukazania autentycznie ludzkiego ciała Jezusa, Atanazy powołuje się na zapis ewangeliczny o owinięciu w pieluszki Dziecięcia zaraz po narodzeniu Go²⁴, a także na macierzyński sposób karmienia Go przez Maryję²⁵. Jeszcze dobitniej Atanazy wykazuje realną naturę macierzyństwa Dziewicy w aspekcie karmienia²⁶. Ludzką naturę narodzonego Pana potwierdza też zwyczajowe obrzezanie ośmiodniowego Chłopca, co bezpośrednio jest także dowodem prawdziwości macierzyństwa Maryi.

Maryja jest *Theotokos* z powodu relacji między Bóstwem i człowieczeństwem Jezusa Chrystusa. Skoro misją Maryi było udzielenie prawdziwego człowieczeństwa Wcielonemu Słowu, to odrzucanie Jego ciała i krwi byłoby zaprzeczaniem doktrynie Wcielenia. Atanazy przy tym służy dobrowolne przyzwolecie Maryi na Wcielenie. Poprzez swoje *fiat* stała się nie tylko Matką Odkupiciela, ale również Matką samego dzieła Odkupienia²⁷.

Dalej Atanazy wykazuje, że jedyny Syn Maryi po trzech dniach zmartwychwstał, a nikt z umarłych ludzi dotąd jeszcze nie ożył. Ponadto uzasadnia, że jedyny Syn Maryi nazywany jest *Emmanuel*, „Bogiem z nami”, gdyż zrodziła Ona ciało Jezusa napelnione Boskością. Tylko o Synu Maryi oznajmiono: *A Słowo stało się Ciałem* (J 1, 14). Również tylko wobec Syna Maryi wszystkie cierpienia Jego ciała przedstawiane są jako cierpienia samego Słowa²⁸.

Naukę św. Atanazego potwierdziły później postanowienia Soboru Efeckiego: *Wierzymy, że święta Dziewica jest Matką Bożą (Theotokos), ponieważ Słowo Boże zostało wcielone i stało się człowiekiem, i że od chwili swego poczęcia uczyniło sobie przybytek, który od Niej przyjęło*. Właśnie to stwierdzenie stało się początkiem nowego rozdziału w dziejach mariologii oraz pobożności maryjnej.

²⁴ Por. Łk 2, 7: *Porodziła swego pierwotnego Syna, owinęła Go w pieluszki*.

²⁵ Por. Łk 11, 27: *kobieta z tłumu głośno zawołała do Niego: «Błogosławione lono, które Cię nosiło, i piersi, które ssales»*.

²⁶ Por. *Niemożliwe jest, aby dziewica, która nie rodziła, miała mleko i niemożliwe jest też, by karmiła mlekiem i owinęła w pieluszki ciało, które by wcześniej nie zostało zgodnie z naturą wydane na świat*. F. COURTH, *Mariologia...*, 68.

²⁷ Por. *Gratia Plena. Studia teologiczne o Bogurodzicy*, red. B. PRZYBYLSKI, Poznań 1965, 257.

²⁸ Por. F. COURTH, *Mariologia...*, 69.

6. Dziewicza Matka Jezusa Chrystusa

Atanazy ponadto wykazuje, że to Panna Maryja jest zapowiadana „panną” przez Proroka Izajasza²⁹. Przywołując nadprzyrodzone posłannictwo archanioła Gabriela, jednocześnie podkreśla rzeczywistość człowieczeństwa Maryi jako „Dziewicy zaślubionej mężowi” poprzez zwrócenie uwagi na Jej oblubieńca, św. Józefa³⁰.

Herezja ariańska³¹ zmobilizowała Atanazego do zdecydowanej odpowiedzi, w której motywował, że Słowo Boże nie przyszło na świat w taki sposób jak inni ludzie, gdyż narodziło się z Dziewicy, a nie z męża i niewiasty. Niematerialne, niezniszczalne i niecielesne Słowo Boże unizyło się do nas ze swą przyjaźnią dla ludzi i przyjęło dla siebie ciało nieróżniące się od naszego. I to nie w sposób zwyczajny, lecz z Dziewicy Nieskalanej, bez zwały, nieznaną mężczyźnie; jako czyste i niezamieszane w ludzkie współzycie. Będąc samo Stwórcą wszystkiego, w Dziewicy przygotowało sobie ciało, by w nim zamieszkać i zostać poznane³².

W *Liście do dziewic* św. Atanazy mówił o rozwoju duchowym Maryi, o Jej walkach z wątpliwościami i niedopuszczaniu złych myśli. Nie podważył przez to Jej doskonałej wiary i świętości, lecz podkreślił osiąganie przez Nią coraz większej doskonałości w ramach jednego ciągłego procesu duchowego. Maryja realizowała dynamikę życia wiary³³ oraz przeszła zwycięsko przez wszystkie próby, a w ten sposób stała się Ona obrazem i wzorem cnót, doskonałości moralnej i wzorem dziewictwa dla wszystkich dążących do doskonałości³⁴.

W ten sposób Maryja jest przedstawiana jako wzór, który dziewice winny mieć zawsze przed oczyma i który powinny pilnie naśladować,

²⁹ Por. Iz 7, 14: *Dlatego Pan sam da wam znak: Oto Panna pocznie i porodzi Syna, i nazwie Go imieniem Emmanuel.*

³⁰ Por. Łk 1, 26-27: *posłał Bóg anioła Gabriela do miasta w Galilei, zwanego Nazaret, do Dziewicy poślubionej mężowi, imieniem Józef, z rodu Dawida; a Dziewicy było na imię Maryja.*

³¹ Herezja ariańska odmawiała Boskiej godności Chrystusowi. Ariusz przyjmował, że *Syn Boży pochodził z nicości i z innej substancji niż Ojciec.* Zob. *Homoousios*, www.teologia.pl

³² Por. F. COURTH, *Mariologia...*, 70-71.

³³ *Kościół [...] kroczy śladami wędrówki odbytej przez Maryję Dziewicę, która «szła naprzód w pielgrzymce wiary» (RM 1). Błogosławiona Dziewica Maryja w dalszym ciągu «przoduje» Ludowi Bożemu. Jej wyjątkowe «pielgrzymowanie wiary» wciąż staje się punktem odniesienia dla Kościoła, dla osób i wspólnot, dla ludów i narodów (RM 6).*

³⁴ Do tych określeń odwołuje się Konstytucja *Lumen gentium: u świętych Ojców przyjął się zwyczaj nazywania Bogarodzicy całą świętą i wolną od wszelkiej zwały grzechowej, ubogaconą od pierwszej chwili poczęcia blaskami szczególnej zaiste świętości (LG 56).*

ponieważ jest Ona typem i modelem wszystkich dziewic, które nastaną po Niej. W swym dziełku koptyjskim *O dziewictwie* Atanazy skutecznie broni tezy o dziewictwie Maryi przed, w czasie oraz po narodzeniu Jezusa. Właśnie on jako pierwszy miał udział w silniejszym uwypukleniu niezwykłości idei Bożego macierzyństwa oraz upowszechnieniu nauki o trwałym Jej dziewictwie: nie tylko *ante partum* – przed zrodzeniem, ale również *in partu* – podczas zrodzenia i *post partum* – po zrodzeniu.

W swych homiliach zaangażował się również w coraz mocniejsze akcentowanie wyjątkowej godności Matki Zbawiciela, Jej bezgrzeszności i doskonałości moralnej. Atanazy sławi świętość życia Maryi i jednocześnie wskazuje, że jedyną doskonałością jest Najwyższy ze Świętych, Wcielone Słowo, Jezus Chrystus.

7. Konkluzja

Święty Atanazy uznany został za obrońcę Soboru Nicejskiego. Po błędach nauki ariańskiej Atanazy uzasadnił wieczne i nierozdzielne wzajemne „bycie w sobie” Ojca, Syna i Ducha. Ponadto bronił prawdziwego człowieczeństwa Chrystusa wobec błędów apolinaryzmu. Swą linię obrony czystej wiary przed błędnymi naukami Atanazy oparł na pogłębieniu nauki o osobie i roli Maryi. Dla wykazania prawdziwego człowieczeństwa Chrystusa podkreślił Jej cielesne, rzeczywiste macierzyństwo, jako naszej Siostry: *Maryja jest naszą siostrą, gdyż wszyscy jesteśmy dziećmi Adama*. Macierzyństwo cielesne równocześnie Atanazy łączył z nienaruszonym dziewictwem Maryi, a Jej dziewicze poczęcie uzasadnił jako znak Bóstwa Jezusa Chrystusa.

Atanazy wykazał w oparciu o Pismo Święte prawdziwe macierzyństwo Maryi. Przypomnił słowa św. Pawła³⁵, że Chrystus musiał przyjąć takie samo ciało jak my, a Maryja realnie zaistniała, aby Jezus od Niej wziął swoje własne ciało i za nas je ofiarował³⁶. Argumentacją przeciwko arianom w obronie Bóstwa Chrystusa i jedności Osoby Boskiej Chrystusa (unia hipostatyczna) Atanazy przyczynił się do teologicznego umocnienia dogmatycznego tytułu Maryi Bożej Rodzicielki – *Theotokos*.

Późniejsze ogłoszenie w Efezie dogmatu, że Maryja jest Bogurodzącą, oraz dalsze dyskusje uświadomiły całemu Kościołowi ścisły związek między Chrystusem a Maryją. Uznanie Maryi za Matkę Boga osadziło

³⁵ Por. Hbr 2, 16-17: *przygarnia potomstwo Abrahamowe. Dlatego musiał się upodobnić pod każdym względem do braci*.

³⁶ Por. F. COURTH, *Mariologia...*, 67.

mariologię na potężnym fundamencie chrystologii, co pozwoliło na rozwinięcie prawidłowego kultu i pobożności. Dzięki temu powstały święta maryjne, różnorodność obrazowych przedstawień Bożej Rodzicielki, bogata ikonografia maryjna, świątynie Jej poświęcone, rozwinęła się homiletyka i poezja maryjna oraz następowało stopniowe dopracowywanie teologii maryjnej³⁷.

Atanazy stał się jednym z najbardziej cenionych Ojców Kościoła, gdyż zdołał obronić dogmat o Boskości Chrystusa, który zagrożony został przez rozprzestrzeniającą się bardzo szybko herezję Ariusza. Z tego powodu Atanazy wiele wycierpiał od cesarzy, którzy sprzyjali arianom. Jednak pozostał nieugięty, dlatego też stał się wzorem dla wszystkich pasterzy Kościoła i teologów, by odważnie także dzisiaj bronili pełni wiary Kościoła, nie ulegając naciskom ze strony kultury negującej wierność i wiarę w Boga³⁸. Broniąc czystości wiary chrześcijańskiej, św. Atanazy lubił przy tym akcentować: Taka jest wiara katolicka! Taki jest rys wyróżniający wiarę w Chrystusa! Taka jest wiara głoszona od początku przez Apostołów, zachowywana w Kościele katolickim od jego powstania.

Dzisiaj Święty szczególnie przemawia do społeczności chrześcijan nieugiętą wiarą i z niej płynącymi czynami o wymiarze w pełni osobowym i eklezjalnym. Wybitna postawa św. Atanazego została doceniona przez Kościół i na Soborze Konstantynopolitańskim II w 553 r. ogłoszono go Doktorem Kościoła.

Iwona Krysiak
Instytut Maryjno-Kolbiański „Kolbianum”

ul. O. Maksymiliana Kolbego 5
Paprotnia
PL - 96-515 Teresin

e-mail: iwona.nspj@wp.pl

³⁷ Por. M. STAROWIEYSKI, *Maryja w Kościele starożytnym...*, 91.

³⁸ Por. M. WÓJTOWICZ, *Św. Atanazy Wielki – Pasterz i wygnaniec*, w: <http://www.deon.pl/religia/swiety-patron-dnia/art,110,sw-atanazy-wielki-pasterz-i-wygnaniec.html>

L'influenza di san Atanasio sullo sviluppo della dottrina della Madre di Dio

(Riassunto)

Atanasio con il suo grande personale ed ecclesiale atto di fede, ha riuscito fermare la diffusione di errori dell'arianesimo ed apolinarismo, in modo speciale attraverso la lotta intellettuale per la spiegazione dottrinale della verità su Cristo. Egli è l'autore del termine "homoousios" il quale è stato incorporato al "Credo" dai Padri del Concilio di Nicea. Atanasio ha formulato la dottrina ortodossa su Maria: ha messo in evidenza la vera maternità di Maria secondo la carne, che è la base della prova per la verità sull'umanità di Cristo. Invece sulla base della concezione verginale di Maria provò la Divinità di Gesù.

Il pensiero mariologico di Atanasio aveva avuto un impatto significativo sul Concilio di Efeso. Atanasio ha sviluppato la dimensione dogmatica del titolo "Theotokos" ed assunse il titolo di Madre di Dio come criterio di ortodossia. Ha iniziato la strada mariologica nella difesa della correttezza di fede in Cristo. La mariologia di Atanasio, ripresa dai teologi successivi, divenne la base delle decisioni del Concilio di Efeso.